

Lea Ministrová

ŘÍMSKÝ VOJENSKÝ KŮŇ: VŠEDNÍ ŽIVOT MIMO BOJIŠTĚ

Posudek vedoucího bakalářské práce

Lea Ministrová (nadále „řešitelka“) si téma své bakalářské práce vybrala sama na základě svých zájmů a byl to velmi odvážný počín, protože ani předběžné rešerše, ani konzultace se školitelem nedávaly jistotu, že k tématu sežene dostatek relevantních informací. Risk se ale vyplatil, protože výsledkem je ucelený souvislý výklad, který se věnuje všem základním aspektům života vojenského koně mimo bojiště, a jeho struktura tedy není diktována tím, k čemu pouze bylo lze sehnat informace. Pramenných zpráv k tématu ovšem skutečně není mnoho, úspěchu práce však napomáhá pro historika antiky velmi důležitá schopnost, kterou řešitelka na několika místech presentovala a kterou bych rád takto pochvalně vypíchl hned v úvodu svého posudku, totiž schopnost hodnotit pramennou zprávu nejen na úrovni prvního plánu, tedy vytěžit z ní to, co přímo říká, ale také pochopit, jaké předpoklady jsou za tím, jak se autor dané zprávy vyjadřuje, či na co lze usuzovat z toho, co v jeho zprávě eventuálně chybí. Na několik takto brilantně využitých pramenných zpráv poukážu hned zde:

Nápaditý je výpočet prostoru vyhrazeného pro jednoho koně v římském táboře na str. 17–19, zejména tím, jak řešitelka získala vstupní údaje, aniž by se musela uchýlovat k nějakým odhadům. Na str. 18 ale trochu komplikovaně dochází k poznatku, že 7,3 m² pro samotného jezdce zahrnovalo i prostor pro jeho zavazadla. Nebylo třeba spoléhat na odkazovanou autoritu – údaj je přece odvozen z výpočtu prostoru vyhrazeného pro jednoho *triaría*, který samozřejmě měl zavazadla také.

Na str. 26 je pramenná zpráva brilantně zhodnocena i domyšlena: „Na druhou stranu je nutné zmínit, že Polybios používá slovo *παράδοξος* – neočekávaný. Kvůli tomuto slovu se nedá brát samovolný návrat zvířat k vojsku jako standardní věc, se kterou ve starověku počítali. Není však nutno pochybovat, že <se> by se to nedělo při vypuštění koní na pastvu, když zvířata neutíkala od vojska vyděšena k smrti.“

Na str. 29 je presentován výborný postřeh: „Vzhledem k Appiánovu zdůraznění této informace lze předpokládat, že v Římě byl standard koně krmit ječmenem.“

V pozn. 92 jsou chvályhodné tyto řešitelčiny vývody s uplatněním správných znalostí: „K počtu 8 000[–]10 000 jezdců jsem došla následovně: Dle Gregory Dalyho byla síla jízdy kartháginského vojska v bitvě u Kann v roce 216 př.n.l. 4 000 numidských jezdců (Daly 2002,

str. 91), zhruba 2 000 hispánských jezdců (Daly 2002, str. 94) a asi 4 000 keltských jezdců (Daly 2002, str. 104). Odhadované ztráty na straně Hannibala v této bitvě nejsou díky jeho vítězství a početní výhodě jezdeckta vysoké. Mezi bitvu u Kann a obléhání Capuy nespádají žádné významné bitvy, ve kterých by Hannibalova jízda měla utrpět zásadní ztráty (tj. obléhání Syr[á]kús a bitva o Tarent). Dle mého úsudku se tedy dá předpokládat, že velikost Hannibalovy jízdy byla při obléhání Capuy podobná či o něco málo menší než v bitvě u Kann.“

Na str. 33 je výborně zužitkována zpráva Xenofónova: „V antických pramenech jsem nenalezla zmínku o bitvě, ve které by tato strategie byla popsána v praxi. Lze z ní alespoň usoudit, že ošetřovatelů muselo být u vojska mnoho, aby jejich počet dokázal opticky zhustit vojenskou linii.“

Na str. 35 nachází řešitelka přesvědčivé vysvětlení, proč se v tradici dochovala jména právě těch několika málo koní, která známe: „Dochovala se tak pouze jména koní velkých vojevůdců, pro jejichž příběh byl jejich kůň důležitý.“

Správně je hodnocena i výpovědní hodnota úryvku z Plútarcha citovaného na str. 16: „... je tento úryvek jediným místem ..., kde se s jistotou mluví o klisně ve vojenském táboře. Nejistotu však dodává samotný kontext úryvku, tedy zázračné zjevení mladé neposkvřené klisny v momentě, kdy je přesně takový subjekt potřebný k vykonání oběti.“ Lze ho však domyslet ještě dále, byť z toho samozřejmě nic jednoznačného nevyplyne. Pokud by totiž autor této příhody měl na mysli, že se klisna objevila zázrakem tam, kde normálně nebývají, asi by to měl potřebu zdůraznit. Takto to vypadá, že uvádí něco, co nepovažoval za nesamozřejmé.

Dále pracovat bylo možné i se zprávou na str. 17: „Dle Oppiána, který ve svém díle *Cynegetica* popisuje ideálního koně pro lov, jsou klisny pomalejší než hřebci.“ Oppiános totiž samozřejmě může představovat v antice běžný názor, ale v tomto případě je důležité i to, jaká je realita. Nesoutěží totiž v moderních dostizích klisny s hřebci? Pokud totiž ve skutečnosti klisny pomalejší nejsou, nemusí nutně Oppiánovo svědectví být pro antiku směroplatné.

Na str. 26 se však objevuje i zhodnocení pramenné zprávy z mého pohledu problematické: „Mnohé však nasvědčuje tomu, že Římané drželi své jezdecké koně primárně v prostorách uvnitř tábora, jak lze vidět například v kapitole 2.3<.>, kde se pracuje s prostorem uvnitř tábora věnovaným právě koním.“ V kapitole 2.3 se, pokud něco nepřehlédám, pracovalo s jedním popisem Polybiovým. Nejsou-li po ruce ještě jiné, nelze tedy operovat s výrazem „mnohé“. A další věcí je, že Polybiův popis nemusí vylučovat, že koně nebyli vypouštěni na pastviny. Popisuje-li prostor pro ně uvnitř tábora, neznamená to, že v těchto prostorách museli pobývat výhradně. Ostatně tomu, že i Římané vypouštěli koně na pastvu, podle mě nasvědčuje úryvek z Iosepha citovaný hned na str. 27.

Podobně je tomu i na str. 29, kde si řešitelka klade otázku, jaké obilí bylo tím standardním. Alespoň Pražák – Novotný – Sedláček totiž nabízejí pro výraz *pabulum* tyto ekvivalenty: pastva, píce, krmivo obrok, tráva, potrava, strava. Otázka tak spíše zní, na základě čeho došli oni k tomu, že daný výraz může znamenat i „obrok“, tedy oves, protože daný pramen by pro řešitelku musel být zajímavý. Aktuálně citovaný Caesar ho však podle mě na mysli mít nemusel.

Úryvek z Polybia citovaný na str. 30 zase měl podle mě větší potenciál. Mohl totiž být citován i v předchozím výkladu o dokrmování ječmenem, byť ho zmiňuje v souvislosti s koňmi Hannibalovými. Římané ho však podle Polybia chtěli omezit i od zdrojů ječmene, takže minimálně museli vědět, že jím dokrmovat možné je. A navíc se o tom zmiňuje Polybios, který nepochybně znal situaci v římské armádě, ale o Hannibalově do detailu být informován nemusel, takže je možné, že jeho podání ve skutečnosti zračí spíše praxi Římanů než Kartháginců.

A nakonec na str. 36 odkazuje řešitelka na Strabóna coby zdroj informace, že „[p]osledním a vcelku zásadním důkazem, že měl Alexandr k Búkefalovi silný vztah, je založení města Búkefala na Búkefalovu počest, na místě, kde kůň uhynul.“ Jenže založení města pojmenovaného po Búkefalovi zmiňuje i Plinius v úryvku citovaném bezprostředně před touto informací, v němž ho ovšem řešitelka nijak nekomentuje, což působí dojmem, jako kdyby si toho nevšimla.

Zejména s přihlédnutím k těm dobře zužitkovaným pramenným zprávám proto ale nesdílím řešitelčin pessimistický závěr na str. 42: „Mnoho otázek však zůstává nezodpovězených – dalo by se říct, že téměř většina z nich.“ Na půdě bádání o dějinách antiky poměr zodpovězených a nezodpovězených otázek nikdy nějak drasticky vyšší nebude, a pokud se někteří badatelé snaží působit dojmem, že otázky zodpovídají s jistotou, je to často jen jejich sebeklam. Řešitelka se naopak s mnoha otázkami, které si kladla, popasovala výborně a k možnostem řešení dospěla. O mnoho více dosáhnout nešlo.

Za práci s pramennými zprávami však lze řešitelku pochválit i „negativně“: hodnotí je totiž natolik přesně, že jen jednou nacházím zřejmě nepatřičnou generalisaci, která je nešvarem současného bádání celkem běžně. Až v závěru na str. 42 je totiž konstatováno, že „si Římané i Řekové koní vážili nejen jako majetku, ale i jako partnerů ve vojenských strastích, a že po svých koních také pojmenovávali města či jim zřizovali hrobky.“ V práci samotné je totiž zmíněno jen město pojmenované Alexandrem po Búkefalovi a o zřízení hrobu práce informuje také jen v jeho případě, ale navíc jen mimochodem, protože o něm informuje Plinius v úryvku citovaném na str. 36, ale řešitelka sama ho nijak nekomentuje (k tomu ostatně viz i výše).

Chvályhodný je i fakt, že v práci nacházím jen jeden překlep, který by současně mohl prozrazovat nedostatečnou znalost antických dějin či reálií, totiž na str. 9, kde stojí „Ekbatan“ místo „Ekbatan“.

A ocenit je třeba i to, že řešitelka téměř vzorně vyznačuje délky v řeckých jménech podle zvoleného systému. Výjimkou je jen domovina Dionýsiova na str. 30, v níž chybí délka nad „a“, která nicméně při jiných výskytech vyznačena je. A stejně tak chybí v pozn. 92 ve jménu obce, která byla obléhána (viz výše). Nepatřičné jsou naopak délky ve výrazech neřeckých, totiž „Venétského“ (str. 11) a Iuliána (str. 37), zvláště když ten druhý stojí vedle taktéž nepočestělého „Hadriana“. A naopak na str. 30 chybí délka ve výrazu „Karthaginců“, která opět jinde v práci vyznačena je.

Práce má ovšem i své slabé stránky, byť s tou největší mám čím dál větší problém v tom smyslu, jak ji promítnout do hodnocení závěrečných prací obecně. Jde o úroveň vyjadřování, s níž má ovšem, zdá se mi, problém řešitelčina generace jako celek. Tato generace má totiž tu ohromnou výhodu, že od útlého věku přijímá informace nejen v češtině, ale téměř paralelně i v angličtině. Důsledkem ale je, že leckdy není schopna vidět nuance ve významech anglických a českých výrazů ani to, že některé konstrukce, v angličtině možné, v češtině možné prostě nejsou.¹ Výsledkem pak je, že texty sepsané řešitelčinou generací v češtině se často špatně čtou, protože kladou na čtenáře velké nároky na domyšlení toho, co je v nich řečeno všelijak jinak než přirozeně česky. Opět si dovoluji pár příkladů:

Na str. 19 je řečeno: „Hlavním argumentem je ohrožení samotného chodu vojenského tábora, ve kterém bylo nutné udržovat pořádek atd.“ Nejde však o argument, ale otázku, kterou je třeba si položit, totiž nebyl by ohrožen samotný chod vojenského tábora atd.?

Na str. 20 se objevuje velmi výmluvný příklad: „Nutnost výbojnosti a odvahy hřebců se dá téměř jistě očekávat od první linie jízdy atd.“ Mate jednak předložka „od“, protože ve skutečnosti nejde o nějaký požadavek od první linie, tzn. první linie ho nevznášela, ale objektivně bylo nutné, aby první linie měla výbojné a odvážné hřebce. A z toho vyplývá i druhý moment, který mate ještě více, totiž že to, co se dá očekávat, respektive předmětem tohoto očekávání, není nějaká nutnost, ale právě to, co bylo nutné, totiž opět aby první linie měla výbojné a odvážné hřebce. Dodat lze, že ke vzniku problematické formulace určitě přispěla snaha vytvořit jmennou vazbu, které jsou bůhvíproč považovány za vědecktější nebo odbornější, ale ve skutečnosti jsou často matoucí.

¹ K prvnímu si dovoluji i konkrétní příklad. Formulaci typu „They really made it“ je současná generace schopna přeložit jako „Reálně to udělali“, a vůbec přitom nevnímá, že „really“ a „reálně“ neznamená totéž.

Na téže str. 20 je další velmi výmluvný příklad toho, jak matoucí může být jen drobná nepozornost při formulování. Formulací „Dle Varrona je třeba počítat s preferencí atd.“ je totiž ve skutečnosti myšleno „Na základě zprávy u Varrona je třeba počítat s preferencí atd.“

Na další v mnoha ohledech problematickou formulaci lze narazit na str. 24: „Xenofón ve svém spise také naznačuje důležitost ustájení koní v boxech pro snazší přístup majitele ke koni jak kvůli výcviku atd.“ Svě pochybnosti mám už o výrazu „naznačuje“, nicméně formulaci v originále jsem si neověřil. Obecně ale řešitelku varuji před používáním výrazů z jakýchkoli jiných než funkčních důvodů. „Naznačuje“ nejde použít tam, kde případně je zpráva v prameni celkem jasným sdělením. Dále, důležitost je něco, co je objektivně dáno, ale co současně jedinci vnímají subjektivně. Když tedy pramen podává cokoli jako důležité, je třeba formulovat tak, že jde o jeho subjektivní podání, nikoli objektivně daný fakt. A pokud naopak pramen jen něco popisuje a my z toho pochopíme, že to něco bylo důležité, pak to nelze podat formulací „naznačuje důležitost“, ale např. že z Xenofónova podání plyne, že bylo důležité atd. Následuje další přetížená jmenná vazba a po ní strašný nešvar současného badatelského newspeaku, totiž předložka „pro“ v účelové funkci. Účel se ale v češtině nesrovnatelně snáze pochopí, je-li vyjádřen vedlejší větou, protože „pro“ přirozeně chápeme prospěchově. Formulace „pro snazší přístup“ při prvním spontánním čtení budí dojem, že „snazší přístup“ je subjekt, který něco potřebuje.

Formulace na str. 28 může demonstrovat, jak jsou jmenné vazby nejednoznačné: „Ačkoliv Varro zmiňuje ječmen v souvislosti s klisnami po porodu a s rostoucími hřibaty atd.“ Za prvé, vazby typu „v souvislosti“ jsou opět v badatelském newspeaku nadužívány i tam, kde jde přirozeně říci, o jakou souvislost jde – zde např. o to, kdo byl tím ječmenem krměn. Ale kdo, to je právě otázkou. Klisny po porodu a klisny s rostoucími hřibaty, tedy jejichž hřibata stále rostou? Nebo klisny po porodu a rostoucí hřibata?

Další příklad přetížené jmenné vazby figuruje na str. 14: „Xenofón navíc zmiňuje důležitost ochoty koně odejít od ostatních koní“. Příkladem nepatřičné zkratky je formulace na str. 38: „Příkladem takové situace je například Caesarova jízda atd.“ Jízda jako těleso jednoduše nemůže být příkladem situace. A na str. 42 je formulace, která byla zřejmě formulována ne dosti pozorně: „Citlivost a vnímavost těchto zvířat však naopak mohla znamenat určitou nestabilitu a nebezpečí pro římské vojsko, což sice činilo jízdu riskantní součástí římské armády, zároveň však z vojenského hlediska velmi důležitou.“ Důležitou součástí armády totiž koně činila zřejmě jejich citlivost a vnímavost, zatímco tato formulace by znamenala, že tento efekt mělo to, že citlivost a vnímavost mohla znamenat určitou nestabilitu a nebezpečí.

Podobný je případ formulace na str. 14: „[k]ůň určený pro vojenskou službu se špatnými kopyty nemůže atd.“, kterou lze ovšem dále okomentovat. Čtenář totiž samozřejmě pochopí, že špatná kopyta má kůň a ne vojenská služba, ale přirozeně by této formulaci bylo rozumět spíše v tom druhém smyslu. A jsou-li na čtenáře příliš často kladeny nároky takto domýšlet, jak má nepřirozeně rozumět něčemu, čemu by přirozeně rozuměl jinak, činí to četbu zbytečně náročnou.

Při nejmenším na str. 16 řešitelku zrazuje zřejmě nedocení významu konkrétního výrazu: „Tyto texty jsou převážně básnické (Ov. Met. II.633, II.676, XIII.799, Verg. A. XI.468).“ Alespoň texty uvedené v závorce jsou přece výhradně básnické. A na str. 34 zase použití správného času: „Například v Plútarchově životopise Sully je zmínka o ošetřovateli vojevůdce koně, který svému pánovi pravděpodobně zachrání život.“ Vzhledem k tomu, že Plútarchos popisuje událost, která se opravdu stala, a ne měla stát, mělo být řečeno „pravděpodobně zachránil život“.

Lze narazit i na zřejmě úplně špatný výběr výrazu, když je na str. 33 chudákovi Oibarovi přiřčena domýšlivost, ačkoli vynikl tím, že byl schopen domyslet, jak využít možnost, kterou situace nabízela.

Někde jen výklad neplyne tak, aby byl snadno pochopitelný, např. hned na str. 8, když je vysvětlován rozdíl mezi typy a plemeny, nebo na str. 12, když jsou představovány oblasti chovu koní. A na str. 19 při závěrečném kroku výše chváleného výpočtu se zjevně počítá se čtvercem o straně 4,7 m, což je přibližně odmocnina z předtím uvedeného odhadu plochy pro jednoho koně 21,9 m². Že s takovým čtvercem bude počítat, při tom bylo sděleno spíše implicitně, a přestože v zásadě jasně, přeci jen to čtenář může snadno přehlédnout, protože ostatní údaje mu byly sděleny zcela explicitně.

Někde sice řešitelka čelila objektivnímu problému, ale nezvolila dobré řešení. Podkapitola 2.2.1 na str. 14 totiž budí svým nadpisem „Ideální vlastnosti vojenského koně“ dojem, že půjde o komplexní představení, jaké by měl ideální kůň vlastnosti mít. Uvedeny jsou ale jen dvě důležité vlastnosti, jak jsou zmíněny v pramenech, ale právě proto měl asi být nadpis podkapitolky právě tomu přizpůsobený. Na str. 23 (ale i jinde) výklad v podkapitole 3.1 vyšumí jaksi do ztracena, což je poplatné tomu, že přesné informace, v tomto případě o počtu koní v táboře, se dobrat nelze, ale protože v úvodu podkapitoly to bylo označeno za důležitý údaj, tak výklad nejspíše měl být uzavřen aspoň konstatováním, že na ten důležitý údaj je třeba resignovat. Někde se řešitelka k takto načatému výkladu později vrátí, ale na místě, kde končí, je čtenář překvapen, protože mu připadá, že je utnut, aniž by k něčemu dospěl.

Některé oblíbené jazykové nešvary se ovšem v práci objevují naopak chvalitebně málo. Na str. 12 jako jediný případ figuruje formulace: „Objevují se i plemena, která nebyla nazývána dle oblasti jejich původu.“ A snesitelné je i množství chyb v interpunkci, byť zejména nepřímá otázka, a zejména stojí-li na začátku souvětí, často oddělena čárkou na konci není.

Pokud jde o výklad jako takový, považuji za sice pochopitelný, ale dosti závažný prohřešek informací na str. 23, že k události, v níž figuroval konsul Gnaeus Manlius, mělo dojít v roce 392 př. n. l. Řešitelku odkazující dvakrát po sobě na Dionýsia z Halikarnássu mělo na problém upozornit už to, že annalisticky postupující Dionýsios by se v takovém případě oběma zmiňovaným událostem nevěnoval v jejich chronologickém pořadí. Zdrojem omylu je nejspíše fakt, že v roce 392 př. n. l. byl konsulem Marcus Manlius, nicméně správná datace by byla pro řešitelku oříškem, protože podle vysvětlivky k překladu v loebovce, který používala, šlo o rok 478 př. n. l. Standardní autorita, tj. Broughton, *MRR*, ale cituje Dionýsia spolu s mnoha ostatními prameny coby doklad pro rok 480 př. n. l. Zda Dionýsiovu odchýlnou (ale v tom případě určitě vadnou) dataci přehlédl, nebo zda byl na omylu naopak loebovský překladatel, zde však řešit třeba není, protože rok 392 př. n. l. je vadný každopádně.

Lehce nemilé je i sdělení na str. 29 „Appiános ve svém díle $\Lambda\iota\beta\upsilon\kappa\acute{\eta}$ zmiňuje atd.“, a to nikoli kvůli překlepu, protože správně je $\Lambda\iota\beta\upsilon\kappa\acute{\eta}$, ale protože Appiánovým rozsáhlým dílem jsou Ρωμαϊκά , zatímco $\Lambda\iota\beta\upsilon\kappa\acute{\eta}$ je jen jednou knihou tohoto díla.

Na str. 30 zřejmě řešitelka nepochopila úplně dobře pramennou zprávu, když ji uvozuje slovy: „Hlavními problémy byla neúrodnost dané oblasti, vyplenění armádou nepřítele nebo nebezpečí útoku, jak to popisuje Dionýsios z Hálíkarn[á]ssu.“ Zmiňované vyplenění armádou nepřítele problémem jistě bylo, ale Dionýsios ho neuvádí. Podobně na str. 38 řešitelka tvrdí, že „jí Dumnorix dal pokyn k ústupu“, rozuměno své jízdě, ale v následujícím citátu z Caesara tento detail není.

Tu i onde možná nebyl vhodně vybrán pramenný úryvek, který měl aktuálně probíranou problematiku demonstrovat: na str. 13 se úryvek z Polybia týká zjevně ptolemáiovské, nikoli římské armády, což by samozřejmě mohlo jít na vrub nedostatku zpráv z římského prostředí, proč se řešitelka přiznaně pomáhá zprávami o řeckém prostředí tam, kde lze očekávat, že se praxe Římanů a Řeků nelišila. V tomto konkrétním případě ovšem prohlašuje citovaný úryvek za příklad, takže zřejmě je jich v Polybiu více, a měl tedy být vybrán takový, který se týká skutečně římské armády. Na str. 25 je zase konstatováno: „U Polybia se v knihách věnujících se punským válkám objevuje zmínka atd.“, dále se ale objevují úryvky jen z knihy III. Pokud jsou nějaké relevantní i v jiných knihách, mělo na ně být odkázáno aspoň v rámci nějakého výčtu, pokud nikoli, nebylo na místě spojení „v knihách“.

Naopak pochvalu řešitelka zaslouží za to, že jen jednou by měl standardně poučený čtenář takto zaměřené bakalářské postrádat nějakou informaci, a to na str. 13, kde mu mělo být vysvětleno, co jsou „dochované dokumenty XX. kohorty Palmýrské“.

Nedostatky nacházím, i pokud jde o formální stránku práce. Bibliografie zdaleka není nejhorší, kterou jsem kdy viděl, ale přeci jen, nedostatků zejména v citacích pramenů je dost: Ammianus Marcellinus nemůže být citována jako „AMMIANUS, Marcellinus“, protože to by znamenalo, že Marcellinus bylo jeho *praenomen* či *gentilicium*, ale každopádně že předcházelo jménu Ammianus. Titul edice díla Caesarova nemůže být bez nominativu: „*C. Iuli Caesaris Commentariorum*“. „*Oxford Classical Texts*“ není součástí titulu edice Ciceronových řečí, ale název ediční řady, které je eventuálně třeba uvádět, anebo neuvádět, systematicky, ale případně na správném místě. Jméno autora je třeba uvádět v podobě, v které stojí v titulu samotné edice, což v případě Loebovek není Dionýsios z Halikarnássu nebo Oppiános. Citace Gellia je sice v pořádku, ale není možné používat teubnerku z roku 1853, když je k dispozici novější teubnerka Hosiova nebo ještě novější edice Marshallova právě z řady *Oxford Classical Texts* (což každopádně je *editio maior*, zatímco v případě Hosiovy teubnerky si tím, pravda, nejsem jistý). V případě Oppiánově nepatří do citace ani působiště editorovo, totiž University of Toronto, a to tím méně, že, pokud správně vidím já, tak působil v Edinburghu. Zmatky, co je vlastně obsahem daných edic, jsou v citacích Plinia a Suetonia. K tomu navíc přistupuje to, že u úryvků z Plútarcha citovaných porůznu v celé práci je vždy uvedeno jako překladatelé množství jmen, která se podílela na překladu životopisů jako celku. Každý konkrétní životopis ale překládal jen jeden z členů tohoto teamu a právě jen jeho jméno mělo figurovat u toho kterého citátu. Které, to lze zjistit z obsahu obou českých svazků.

Pokud jde o literaturu, může se sice zdát jen drobným opomenutím, ale z hlediska možnosti na řešitelčin výklad dále navázat je docela závažným nedostatkem to, že v bibliografii některé položky úplně chybí, při nejmenším Fink (1947) z pozn. 37, Smith (1985) z pozn. 67 ad. a Daly (2002) z pozn. 92. A tato má zjištění navíc nejsou výsledkem systematické kontroly, ale jen náhodnými postřehy. Naopak se ctí se řešitelka vyrovnala s tím, že musela do mustru standardního v oblasti klassických studií napchat dost informačních zdrojů charakteru, s nímž tento mustr úplně nepočítá. Rozhodně ale působí bizarně uvádět internetový link k článkům, které jsou jen shromážděny v moderních databasích – viz Davies (1969). A navíc je tato položka opatřena vadnou paginací, jako by byla citována jen část článku. Jen část článku samozřejmě mohla být reálně využita, ale do bibliografie patří odkaz na kompletní článek. Drobností pak jsou špatné uvozovky v této položce. Do bibliografie pak nepatří ani tituly D.C.L. a LL.D., viz Smith (1875).

V poznámkách pod čarou odkazuje řešitelka na prameny a literaturu celkem vzorně (až na střídání spojovníku a pomlčky a zkratek „Plu.“ a „Plut.“ v odkazech na Plútarcha), několik nedostatků se ovšem sem tam kumuluje na konkrétních stranách, totiž na str. 10, kde je dost zmatek v tom, kam patří tečka a kam čárka v pozn. 13–16 (a navíc tři odkazy v pozn. 14–16 jsou všechny na heslo jako celek, ačkoli jednotlivé informace musejí vždy zabírat jen jeho část) a v pozn. 18 je na Plinia odkázáno jen dvojúrovňově, což je akceptovatelné, ale jinde v práci jsou čtenářsky ohleduplnější odkazy trojúrovňové, pročež by měl být i zde. Tečky místo čárek se objevují i na str. 11 v pozn. 23, 25 a 26. A na str. 32 se různé nedostatky objevují ve všech čtyřech pozn. Dále, protože byl v těchto pozn. pod čarou adoptován harvardský systém, měl být použit i při odkazování na zdroje úryvků citovaných v těle textu (např. na str. 24) a adaptovat by ho šlo i k odkazování na autory překladů.

Odkazy na zdroje informací však tu i onde chybí úplně, což považuji za nedostatek, jehož výskyt je vždy žádoucí snížit na úplnou nulu. Na str. 19 na začátku posledního odstavce chybí odkaz na Polybia (v tomto případě, pravda, výše širší odkaz uveden byl, ale když je zde pramen přímo zmíněn, je třeba odkázat znovu a konkrétně). Na str. 20 zůstalo bez odkazu na avisované prameny sdělení „[t]eorii využití hřebců v prvních řadách jízdy podporují prameny, které zmiňují pozici vojevůdců v předních liniích během bitvy“. Na str. 24 je sice v pozn. 72 odkázáno na Varrona, ale protože se operuje s tím, že „[c]o se týče ustájení mimo vojenské tábory, tj. na venkově, v pramenech je často zmiňováno tzv. pastevní ustájení“, tak odkaz na jeden pramen nestačí. Na str. 28 by k informaci „například u ječmene je dnes standard kolem 1-2 kg ječmene denně, dle potřeb jedince“ mohl být odkaz na autoritu, podobně jako byl výše stran sena. Na str. 32 chybí formální odkaz k informaci „dle Xenofóna se jejich koním věnoval převážně ošetřovatel – v Řecku *ἵπποκόμος*, v Římě *agaso*“, a to tím spíše, že o poměrech v Římě se Xenofón jistě nevyjadřoval. A na str. 39 je sice v pozn. 119 uvedeno, že výpočty jsou odhady na základě údajů z pramenů, na které je v předchozích pozn. vzorně odkazováno, ovšem s výjimkou údaje, že v danou dobu mohlo být Alexandrovi kolem 13 let. Naopak je matoucí odkaz na Hérodota v pozn. 111, protože zmiňuje nepochybně jen samotnou řeku, kterýchžto zmínek je ovšem v antické literatuře více. Důležitý je až následný odkaz na autoritu, která řeku identifikuje s moderním Dněprem.

Poslední výtkou je, že ač je v úvodu vzorně vysvětleno, jak řešitelka pracuje s prameny (str. 7), jedno školitelovo doporučení cestu do této pasáže nenašlo, jde však o věc, která opominuta být neměla. Zejména v českých překladech řecky psaných pramenů totiž často text není členěn tak podrobně jako v kritické edici, ale v odborné práci samozřejmě je třeba odkazovat co nejpřesněji. Řešitelčina znalost staré řečtiny je však dostatečná na to, aby

přeložený úryvek identifikovala v kritické edici, na jejímž základě pak měla vytvořit přesný odkaz. Toto zadání řešitelka splnila, a její odkazy i na řecké prameny tak jsou vzorné, měla však dát i vysvětlení v tom smyslu do úvodu, leč není tam, a čtenář tak vlastně je vzorně přesnými odkazy, které ale nemohly být vytvořeny na základě překladů avisovaných v bibliografii, maten. Kontrola odkazů v kritických edicích také nebyla stoprocentní, prozrazuje to však případ, za který řešitelku nemohu úplně kárat. Několik antických autorů je totiž náchylných na matoucí odkazy z toho důvodu, že existuje dvoje členění jejich textů, na což badatelé neberou ohled a leckdy se ani neobtěžují čtenáři ohlásit, že na tohoto autora odkazují nestandardně. Největším „průšvihářem“ je v tomto ohledu nejspíše Plútarchos, protože v anglofonním světě se celkem běžně odkazuje na paragrafy kapitol jeho životopisů tak, jak jsou rozčleněny v loebovském vydání. Autoritativní edicí však musí být *editio maior*, a tou je teubnerka, v níž jsou paragrafy kratší, což znamená, že téměř každá kapitola je členěna podrobněji. Řešitelka odkaz při nejmenším v jednom případě (nekontroloval jsem to systematicky) převzala zřejmě z anglofonní literatury, aniž by ho zkontrolovala v teubnerce. V pozn. 97 totiž má místo stávajícího figurovat odkaz na Plu. Sull. 29, 10.

Otázky k obhajobě nemám žádné konkrétní, řešitelka by se ale samozřejmě měla vyjádřit k tomu, v čem její výklad porůznu výše rozporuji.

Závěrem je mou povinností navrhnout hodnocení této bakalářské práce. Není to tentokrát úplně lehké. Za svůj výkon po stránce čistě obsahové a, lze říci, i badatelské si řešitelka zaslouží hodnocení nejvyšší. Výše vytčené nedostatky dojem z jejího výkonu snižují, ale protože jde o práci bakalářskou, nikoli magisterskou, zůstanu u zmíněného hodnocení nejvyššího. Považuji to i za určité povzbuzení do dalšího badatelského růstu, ale současně explicitně zdůrazním to, co bylo jen naznačeno. V případě práce magisterské už by bylo třeba výše vytčené nedostatky zohlednit i v hodnocení. Tuto práci však samozřejmě doporučuji k obhajobě a jako hodnocení tedy navrhuji „výborně“.

V Praze, 30. srpna 2024
Ivan Prchlík (ÚŘLS FF UK)

